

ორი სადაურობის აღმნიშვნელი სახელის
მართლწერილობის

1. ადიღელო, ადიღეველი თუ ადიღელი?

ადიღე ქართულში ადგილის სახელია — ადიღელებით დასახლებულ ქვეყანას აღნიშნავს (ადიღეს ავტონომიური ოლქი), ამავე დროს, ეს ეთნიკური ტერმინიც აქედანაა: ადიღელო, ადიღეველი, ადიღელი.

„ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ მიხედვით ადიღე და ადიღეველი ერთნაირი მნიშვნელობისაა:

„ადიღე (ადიღესი) — 1. ძირითადი მოსახლეობა ადიღეს ავტონომიური ოლქისა... ჩერქეზთა მოდგმის ხალხია. 2. „ადიღე“-ს უწოდებს თავის თავს ყველა ჩერქეზი ტომი...“¹

„ადიღელო-ი (ადიღეელისა) — 1. ადიღეს ავტ. ოლქის ძირითადი მკვიდრი მოსახლე. 2. საერთოდ, ჩერქეზი...“²

ბუნებრივია, ადიღე-ს, როგორც ტოპონიმის, მნიშვნელობა განმარტებით ლექსიკონში არა გვაქვს.

„ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია“ ადიღე-სა და ადიღელო-ს სხვადასხვა მნიშვნელობით ხმარობს: ადიღე მისთვის ყველა ჩერქეზი ტომის სახელია, ტერმინი ადიღელო კი ადიღეს ავტონომიური ოლქის მკვიდრი მოსახლეობის სახელადაა გამოყენებული. ამავე დროს ადიღე ენციკლოპედიაში ტოპონიმიკური ერთეულიცაა („ადიღეს ავტონომიური ოლქი, ადიღე...“)³.

ივ. ჯავახიშვილთან ადიღე-ს პარალელურად და იმავე მნიშვნელობით ადიღეველ-საც შევხვდებით⁴.

¹ ქეგლ, ტ. I, თბ., 1950, გვ. 122.

² იქვე.

³ ქსე, ტ. I, თბ., 1975, გვ. 93.

⁴ იქვე, გვ. 93—94.

⁵ ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები, თბ., 1950, გვ. 54, 114, 187.

ს. ჯანაშია ადიღე ფორმას რჩეობდა⁶.

1983 წელს გამოცემულ მ. ცინცაძის წიგნში „საქართველო-ადიღეს ურთიერთობის ისტორიიდან“ ტობონიმად ადიღე-ა გამოყენებული, ეთნიკურ ტერმინად — ადიღეელ-ი.

ტობონიმ ადიღე-საგან ნაწარმოები სადაურობის სახელის სხვადასხვა ფორმა — ადიღეელი, ადიღეველი, ადიღელი — ბუნებრივია, ვანეიხილოთ ზოგადად ქართულში ასეთ სახელთა წარმოების მოდელის თვალსაზრისით.

ადამიანთა წარმომავლობის (სადაურობის) აღმნიშვნელი სახელები, როგორც ცნობილია, სათანადო ადგილის სახელთაგან იწარმოება -ელ სუფიქსის საშუალებით⁷. -ელ სუფიქსის დართვისას ფუძის ბოლო-კიდური **ო** და **უ** შენარჩუნებულია, ხოლო **ა** და **ე** იკვეცება (მაგალითები ცნობილია):

წყალტუბო — წყალტუბოელი, საგარეჯო — საგარეჯოელი, საჩინო — საჩინოელი, ტოკიო — ტოკიოელი...

დვაბზუ — დვაბზუელი, ჩხოროწყუ — ჩხოროწყუელი, პერუ — პერუელი, კატმანდუ — კატმანდუელი...

ახმეტა — ახმეტელი, მცხეთა — მცხეთელი, აჭარა — აჭარელი, ევროპა — ევროპელი, კანადა — კანადელი...

ნოსტე — ნოსტელი, ბოდბე — ბოდბელი, ოჩამჩირე — ოჩამჩირელი, ვალე — ვალელი, ეგვიპტე — ეგვიპტელი...

ამრიგად, ზემოაღნიშნულის მიხედვით, ტობონიმ ადიღე-საგან სადაურობის აღმნიშვნელი სწორი ფორმა იქნება ადიღელი... ბუნებრივ ქართულ მეტყველებაში ასეც იხმარება.

ადიღეელი კი წიგნური გზით შემოსული ფორმაა და გააზრების შედეგია (ადიღე ფუძეა და -ელ სუფიქსი უნდა დაერთოს!). ამ შემთხვევაში არც სათანადო რუსული ფორმის გავლენა გამოირიცხება (адыгеец), სადაც ორი **е** გვაქვს (ერთი ფუძისეული, მეორე —აფიქსისეული)⁸.

რაც შეეხება ადიღეველ-ს, ის მეორეულია და ვ თანხმოვნის ჩართ-

⁶ ს. ჯანაშია, შრომები, ტ. IV, გვ. 77, 120, 143.

⁷ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973, გვ. 127; ა. რ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი ენათმეცნიერული დახასიათება: ქეგლ, ტ. I, თბ., 1950, გვ. 034.

⁸ ადიღე ხომ სათანადო ხალხისა და ქვეყნის აღსანიშნავად ქართულში ახალია, აღრე ჩერქვეზი და ჩერქვეზთი (||საჩერქვეზო) გამოიყენებოდა.

ვითაა მიღებული, რაც ქართულისათვის ბუნებრივი ხმოვანთა მიმდევრობის სუბერაციის შედეგია⁹.

2. ჩილიელი, ჩილეელი თუ ჩილელი?

თანამედროვე პრესაში ჩილიელი-ც გვხვდება და ჩილეელი-ც:

ეს ჩილიელი ფეხბურთელებისათვის დიდი მხარდაჭერაა („თბილ.“). ნახევარფინალში ჩილიელებმა სძლიეს იტალიელებს („თბილ.“).

მესამე საპრიზო ადგილზე გაეიდნენ ჩილეელი ფეხბურთელები („თბილ.“).

ჩილიელებმა მწვავედ შეუტყეს („კომ.“).

უკანასკნელ მატჩში ჩილელებს გფრ-ის გუნდის წინააღმდეგ მოუხდებათ თამაში („კომ.“).

განმეორებით მატჩში ჩილიელებმა სანტ-იაგოში აიღეს რევანში („ლელო“).

ათასობით ჩილეელი პატრიოტი დიღეგებშია ჩამწყვედული („სოფლ. ცხოვრ.“).

როგორც ჩანს, ფუძედ გაგებულა ხან ჩილი, ხან ჩილე; ზოგჯერ ჩილსაც მიიჩნევენ ფუძედ:

...საბჭოთა ფეხბურთელები მიემგზავრებოდნენ ჩილში („ლელო“).

ისინი გაემგზავრნენ ჩილში („ლელო“).

ვინ იმსახვებს ჩილში? (ლელო“).

თავდაპირველად უნდა გაირკვეს ფუძის საკითხი: ჩილ, ჩილი თუ ჩილე.

ჩილე ესპანურენოვანი ქვეყნის სახელია და ჯობს ამ ქვეყნის სახელწოდების ფონეტიკური სახის შერჩევასა ესპანურს დავეყაროთ. სიტყვის ბოლოკიდურად ესპანური აღნიშნულ სიტყვაში ე-ს ხმარობს და ეს ე გამოითქმის კიდევ: Chile (ქვეყნის ოფიციალური სახელწოდებაა República de Chile). ასევე გამოითქმის ე ისეთი ფართო გავრცელების ენებში, როგორცაა ინგლისური, გერმანული, იტალიური... მხოლოდ რუსულსა და ფრანგულში იწერება და გამოითქმის ი: რუს. Чили, ფრანგ. Chili (როგორც ჩანს, რუსულში სამხრეთ ამერიკის ამ ქვეყნის სახელი ფრანგულის გზითაა შემოსული).

ამრიგად, სიტყვის ფუძედ უნდა მივიჩნიოთ ჩილე (და არა ჩილი, ან ჩილ) და ამის მიხედვით გვექნება: ჩილემ... ჩილეში, ჩილეზე...

ტოპონიმ ჩილე-საგან საღაურობის სახელი ისევე უნდა ვაწარმოოთ, როგორც ადილე-საგან (იხ. ზემოთ წარმოდგენილი მსჯელობა); მაშასადამე, სწორი ფორმებია: ჩილე — ჩილელი.

⁹ თ. უთურგაიძის თვალსაზრისის შესაბამისად, ქართულისათვის არ არის დამახასიათებელი ხმოვანთა მიმდევრობა ერთი მორფემის ფარგლებში, ბოლო მორფემის ფარგლებში მოქმედი სისტემა გავლენას ახდენს მორფემათა საზღვარზედაც (იხ. თ. უთურგაიძე, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა, თბ., 1976, გვ. 31—41, 208).